

učitelský zápisník

JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH

Program společnosti Člověk v tísni

JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH

Člověk v tísní, o. p. s.

Šafaříkova 24, 120 00 Praha 2

www.jedensvetnaskolach.cz

e-mail: skoly@jedensvet.cz

Redakční úprava:

Markéta Břešťanová

Autoři:

Část „Z naší školy“: Stanislav Švejcar

Část „Z jiných škol“: Karla Střílková, Barbora Šímová

Na přípravě publikace se dále podíleli:

Ludmila Součková, Karel Strachota, Kamila Blažková, Kateřina Žáčková

Jazyková úprava: Andrea Bláhová

Grafická úprava: >o< mowshe

Rok vydání: 2009

© Člověk v tísní, o. p. s.

Všechna práva vyhrazena

ISBN: 978-80-86961-77-4

SLOVO ÚVODEM	4
Z NAŠÍ ŠKOLY:	
JAK A PROČ JSME ZAČALI SPOLUPRACOVAT S PROGRAMEM JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH	6
Průřezová témata v našem ŠVP	7
Spolupráce kolegů	8
NÁZOR VEDENÍ ŠKOLY	9
UKÁZKA REALIZOVANÉ AKTIVITY ZE SADY PRŮŘEZOVÁ TÉMATA PROSTŘEDNICTVÍM DOKUMENTÁRNÍHO FILMU	11
Aktivita k filmu To všechno z lásky: Pozor!	12
PROJEKTOVÉ DNY U NÁS VE ŠKOLE	14
Motivovat, ale nenutit	14
Role učitele	16
HODNOTILI I KOLEGOVÉ A KOLEGYNĚ ZE ŠKOLY	17
DALŠÍ PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE	19
Aktivity k filmu Larry z naší ulice: Strom plný listů, Co bys udělal, kdyby...	19
Aktivita k filmu Ó, ty černý ptáčku: Přísluví	20
Aktivita k filmu Čečenská ukolébavka: Osobní svoboda	21
Aktivita k filmu Volání duchů: Umělecké kroužky	23
NA CO SI DÁT POZOR	25
CO DÁL?	26
HODNOCENÍ NAŠICH ŽÁKŮ	27
JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH V LITOMYŠLI V ČÍSLECH	30
Z JINÝCH ŠKOL:	
REAKCE PEDAGOGŮ Z JINÝCH ŠKOL	31
REAKCE A NÁZORY ŽÁKŮ Z JINÝCH ŠKOL	9
PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE Z JINÝCH ŠKOL	
Aktivita k filmu Ó, ty černý ptáčku: Romský holocaust	35
Aktivita k filmu Johanna – z pekla do ráje: Pětilístek	39

Vážení učitelé,

příkladů dobré praxe není nikdy dost. I proto jsme se rozhodli vydat publikaci, jež bude vycházet ze zkušeností a názorů učitelů i žáků, kteří s námi dlouhodobě spolupracují.

Pedagogové ZŠ Zámecká v Litomyšli využívají materiály vzdělávacího programu Jeden svět na školách již několik let. Jejich škola byla také pilotní školou projektu, v jehož rámci vznikla v roce 2007 sada Průřezová témata prostřednictvím dokumentárního filmu. Ta obsahuje tipy a náměty k zavádění průřezových témat do každodenní výuky s využitím audiovizuálních prostředků. Jak se to pedagogu Stanislavu Švejcárovi a jeho kolegům v Litomyšli podařilo, můžete posoudit sami na následujících stranách.

V tomto Učitelském zápisníku zjistíte, co se v praxi osvědčilo, na co je dobré dát si pozor a čeho se vyvarovat. Dozvíte se také, jak využívání dokumentárních filmů ve výuce hodnotí sami pedagogové a jejich žáci. Nechybí ani názor vedení školy.

První část obsahuje praktické postřehy, tipy a ukázky výstupů z aktivit uskutečněných na ZŠ Zámecká. Konkrétní nápady, jak jednotlivé aktivity upravit nebo pozměnit, aby vyhovovaly konkrétní třídě nebo specifickým podmínkám školy, vás mohou inspirovat třeba při přípravě dlouhodobých či krátkodobých projektů.

V druhé části najdete ukázky dobré praxe, které připravily pedagožky ze ZŠ v Unhošti a ZŠ a MŠ T. G. Masaryka ve Fulneku. Zdejší učitelé pracují se sadou déle než rok. Názory pedagogů a studentů z jiných škol vám pomohou zodpovědět některé z otázek a nalézt další způsoby, jak s dokumenty pracovat.

Na závěr děkuji Stanislavu Švejcárovi a jeho škole za velmi příjemnou spolupráci a také za to, že se s námi podělili o své zkušenosti. Můj dík patří i všem ostatním pedagogům, kteří byli ochotni své zážitky a postřehy zveřejnit a dát je tak k dispozici svým kolegům.

Za kolektiv autorů

Markéta Břešťanová

JAK A PROČ JSME ZAČALI SPOLUPRACOVAT S PROGRAMEM JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH

S programem Jeden svět na školách (JSnŠ) jsme se na Základní škole Zámecká v Litomyšli poprvé setkali ve školním roce 2005/2006. Tehdy jsme intenzivně připravovali náš školní vzdělávací program a JSnŠ nás zaujal hned z několika důvodů:

1. Předně to byl program, který přinášel výuku jiným, netradičním, pro žáky atraktivním a především interaktivním způsobem – zapojoval do práce děti samotné a nechával je pátrat po odpovědích na palčivé otázky současného světa. Rovněž je ale učil klást si otázky po smyslu vlastního života, po hledání místa ve světě, v němž žijí a do něhož se za pár let zapojí jako více či méně odpovědní lidé.
2. Dalším důvodem bylo poznání, že se skrze tento program můžeme jako učitelé sami zdokonalit nejen po stránce odborné (získáním nových, aktuálních informací o problémech současného světa), ale především po stránce metodické. Součástí každé sady filmů je metodická příručka obsahující řadu rozmanitých metod, jimiž je možné výuku témat, která jsou pro děti těžká a vzdálená, zefektivnit a zároveň zatraktivnit.
3. Třetím a velmi podstatným důvodem, proč jsme se do programu zapojili a proč jsme jej také včlenili do našeho školního vzdělávacího programu jako součást každodenního vzdělávání, byl fakt, že výukou prostřednictvím dokumentárního filmu lze naplňovat všechna průřezová témata a rozvíjet všechny klíčové kompetence dané RVP ZV.

Mgr. Stanislav Švejcar – pedagog, ZŠ Zámecká, Litomyšl

Samozřejmě pro nás učitele je daleko důležitější než to, že naplňujeme určité požadavky dané zákonem, především skutečnost, že taková forma práce děti baví a že v ní nalézají smysl.

Ve školním roce 2007/2008 jsme žákům dvou osmých tříd, v nichž se dva roky pracovalo s dokumentárním filmem, rozdali evaluační dotazník, v němž měli tuto formu práce ohodnotit známkou 1–5, tedy jako ve škole. Jedničkou a dvojkou ji oznámkovalo přibližně 90 procent z nich, vyloženě negativní hodnocení čtyřkou a pětkou se vůbec nevyskytlo, a dokonce necelé dvě třetiny žáků si přály zařazovat filmy s následnými aktivitami do výuky ještě častěji než doposud. Jako největší přínos žáci obou tříd uvedli, že je práce s palčivými tématy lidského života (byť nám vzdálenými) vede k hlubšímu přemýšlení o těchto problémech. Část žáků dále uvedla, že se ve filmech setkávají s informacemi, které běžně dostupné učebnice vůbec neobsahují. Když jsme v následujícím školním roce 2008/2009 rozdali stejným žákům – ovšem již 9. ročníků – jiný evaluační dotazník, většina z nich v něm uvedla, že při práci s filmem za nejvíce přínosné považovali to, že se učili cítit odpovědnost za okolní svět a také nebýt lhostejní k tomu, co se děje na druhém konci zeměkoule.

Myslím, že důležité pro takové zaujetí je to, že děti samy dostanou při práci volnost: už to není učitel, kdo vybírá metodu práce, ale žáci sami. Učitel pouze naznačí cesty a pro děti – ať menší, nebo větší – je docela dobrodružné vybrat si tu svou a překonávat překážky při dosahování vytčeného cíle. Tato volnost spojená s emocemi, které jsou po zhlédnutí mnoha filmů opravdu silné, se může stát skvělou motivací i výborným impulsem k poznávání, hledání nových informací, poznatků a zkušeností.

Dokumentární filmy a další audiovizuální prostředky nepoužíváme pouze pro doplnění či dokreslení probírané látky, ve většině případů s nimi pracujeme jako se stěžejním bodem vyučovací hodiny. Některá témata pak zpracováváme výhradně s použitím filmů a metodik z programu JSnŠ – jedná se zejména o chudobu, vzdělání (negramotnost), dětskou práci (včetně novodobých forem otroctví), komunismus a neonacismus u nás a ve světě.

Tolik tedy pár slov o tom, proč jsme se do programu zapojili a co nového nám účast v něm přináší. Domnívám se ale, že tím největším přínosem Jednoho světa na školách je to, že vede děti k hlubšímu přemýšlení nad svými životními postoji a hodnotami, které zastávají. Když se žáci věnují praktickým problémům současného světa nebo když odkrývají některá tabu, o nichž se u nás stále ještě příliš nemluví, zároveň poznávají jinou cestu, kterou se jejich život může v budoucnu ubírat. Je to cesta, díky níž si mohou uvědomit, že i oni sami mohou něco důležitého změnit – byť třeba „jen“ své smýšlení. Bylo by ode mě jako od učitele pošetilé domnívat se, že většina těchto dětí danou cestou půjde. Je ovšem důležité, aby o ní věděly, mohly se na ni během svého života kdykoliv vrátit a nemusely ji pracně hledat.

PRŮŘEZOVÁ TÉMATA V NAŠEM ŠVP

Vzdělávací program JSnŠ je součástí našeho školního vzdělávacího programu Cestou vzdělání ke splnění svých přání. Díky stále se rozšiřující nabídce filmů a aktivit je možné již plně a ve všech oblastech naplňovat průřezová témata daná RVP ZV. Průřezová témata mají především formovat osobnost mladého člověka po stránce hodnot a postojů. Snaží se ve výuce vytvořit prostor pro individuální uplatnění žáků, ale i pro jejich vzájemnou spolupráci. Každé z průřezových témat je zaměřeno na jinou oblast, proto je nelze zcela naplnit v jednom předmětu (ani to není cílem RVP ZV), ale pouze koordinovaně v rámci celého výchovně-vzdělávacího procesu.

Při naplňování průřezových témat se snažíme používat zejména interaktivní metody. Mezi žáky i učiteli si našlo velkou oblibu například projektové a problémové vyučování. Z dalších často užívaných metod jsou to brainstorming, metoda skládkankového učení či metoda volného psaní. Podle mého názoru spočívá největší přínos průřezových témat v tom, že zavádějí do výuky otázky spojené s aktuálními problémy současného světa – nejen České republiky, nejen Evropy, ale opravdu celého světa v globálním měřítku.

SPOLUPRÁCE KOLEGŮ

Spolupráce mezi učiteli různých předmětů je komplikovaná záležitost a je jednou z oblastí, v níž shledáváme velký prostor pro náš další pedagogický rozvoj. K největšímu propojení mezipředmětových vztahů tak dochází během celodenních projektových dnů, které každý rok na naší škole připravujeme. Projektové dny jsou navíc vždy zaměřeny na realizaci konkrétního průřezového tématu. Letos (v roce 2009) je to u příležitosti dvaceti let od pádu komunistického režimu v Československu průřezové téma Výchova demokratického občana. Během těchto dnů jsou žáci rozděleni do pracovních dílen různého zaměření a spojuje je pouze realizované průřezové téma. Každý projektový den má také konkrétní výstup, na němž žáci pracují na závěr dne ve svých kmenových třídách.

Tvorba školního vzdělávacího programu je pro mě především příležitostí něco změnit, něco dělat jinak a snad i lépe. V tomto smyslu jsme se také snažili tvořit náš školní vzdělávací program. Navázali jsme na dobré a osvědčené věci (týkající se obsahu i formy učení) z předchozích let (a z našich zkušeností) a přidali to, o čem jsme si mysleli, že je to třeba ve výuce probírat důkladněji a podrobněji než doposud. Jako příklad mohu uvést předměty, které učím – dějepis a výchovu k občanství. V dějepisu klademe největší důraz na moderní dějiny 20. století, a to zejména na problematiku nacismu a komunismu. V případě výchovy k občanství se soustředíme na současné problémy světa a snažíme se vést naše žáky k větší odpovědnosti za svůj život. Proto se trvalou součástí naší výuky staly mimo jiné otázky spojené s problémem chudoby, konfliktů, drog, ale i přijímání jinakosti – např. homosexuality, ale i náboženských společenství a kultur. Vzhledem k současným problémům, které jsou spojeny s růstem pravicového extremismu v ČR, se aktuálně více zaměřujeme i na toto téma. V tomto ohledu se výuka opravdu mění. Stává se totiž výukou k „nelhostejnosti“ za okolní svět – ať už blízký, nebo vzdálený.

NÁZOR VEDENÍ ŠKOLY

PETR DOSEDĚL,
ředitel ZŠ Zámecká, Litomyšl:

Základní škola Zámecká v Litomyšli využívá audiovizuální prostředky ve výuce již řadu let. O programu JSnŠ jsme se poprvé dozvěděli v roce 2005 prostřednictvím účasti na Příbězích bezpráví*, které na naší škole pravidelně realizujeme. Následovalo několik vzdělávacích seminářů o využívání audiovizuálních prostředků ve výuce, kterých se účastnili naši učitelé. Díky těmto seminářům získali nejen informace potřebné k efektivní práci s dokumentem, ale také řadu kontaktů, díky nimž začala intenzivní spolupráce s celou společností Člověk v tísni. Tato spolupráce posléze našla významné uplatnění třeba při tvorbě školního vzdělávacího programu ZŠ Zámecká.

Programu JSnŠ se na naší škole chopili především mladí učitelé výchovy k občanství, kteří nejen využívají všech možností, jež práce s ním nabízí, ale sami se podílejí na vytváření aktivit a projektů metodických příruček, které jsou součástí každé sady filmů. Podařilo se jim přinést do předmětu výchova k občanství nové metody – především techniku problémového vyučování, větší uplatnění skupinové práce a projektového vyučování, ale rovněž větší propojení znalostí a dovedností žáků, které získali v jiných vyučovacích předmětech. Taková forma práce má samozřejmě plnou podporu vedení školy, protože významně přispívá k požadovaným změnám, které avizoval Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání. Kromě toho vede k vytváření klíčových kompetencí a naplňování průřezových témat, které tento zákon základním školám ukládá jako povinnost.

/* Redakční poznámka: **Příběhy bezpráví** – každý rok v listopadu probíhá projekt Příběhy bezpráví – měsíc filmu na školách. V rámci tohoto projektu se na stovkách škol v celé republice uskutečňují projekce filmů o československých dějinách a debaty s pamětníky, historiky či filmaři. Další informace jsou k dispozici na www.pribehybezpravi.cz.

MGR. DAGMAR BURDOVÁ,
zástupkyně ředitele ZŠ Zámecká, Litomyšl:

Práce na kurikulární reformě podle RVP ZV byla pro nás učitele obtížná, časově i intelektuálně náročná, finančně podhodnocená. To není jistě nic, čím by se náš názor lišil od názoru většinového. I na naší škole byli (a jsou) někteří pedagogové reformě nakloněni více, jiní méně a najdou se i tací, kteří jsou ke změnám víceméně skeptičtí. Ale co můžeme říct zcela určitě: snažili jsme se odvést dobrou práci a myslíme si, že se nám to povedlo. Výsledek možná není „vzorovým ŠVP“ podle představ tvůrců reformy, pro nás, jeho autory, je ovšem přehlednou pomůckou pro plánování výchovně-vzdělávacího procesu, nástrojem, jemuž rozumíme, jež dovedeme vysvětlit a obhájit nejen mezi sebou, ale také před našimi žáky, jejich rodiči, všemi, kteří chtějí naslouchat a porozumět. Podílel se na něm celý pedagogický sbor. Každý měl možnost říct k němu své; ŠVP ZŠ Zámecká v Litomyšli je slušným kompromisem opatrné zkušenosti a nadšeného mládí. Zlatá střední cesta – to je asi nejpřesnější charakteristika. Nejsme nakloněni radikálním změnám, nejsme ale ani odpůrci modernizace tradiční české školy co do obsahu i co do metodiky. Náš ŠVP je podle našeho názoru vyvážená směs objemu informací, studijních a sociálních dovedností. Nezavrhli jsme pamětní učení, křidu, tabuli a „klasické“ předměty, nezavrhli jsme ovšem ani projektové vyučování a průřezová témata. Nelpíme na frontálním vyučování, ale nevidíme např. skupinovou práci jako „samospasitelnou“ metodu učení.

Průřezová témata pro nás byla v mnohém novinkou. Tedy některá a některé prvky. Učitel, který je zvyklý o své práci přemýšlet, ve výuce analyzovat, aplikovat, porovnávat a vést k tomu způsobem výuky i žáky, samozřejmě ví, že učit v souvislostech je efektivní pro všechny zainteresované strany. Práce na ŠVP takovým praktikům nabídla pracovní prostředí, v němž mohli své zkušenosti v diskusi předat ostatním. Tito lidé našli v RVP teoretickou oporu pro svou pedagogickou metodu.

Je jisté, že zapracování průřezových témat do každodenní výuky je běh na dlouhou trať. Už jen to, že na ně člověk musí pořád myslet! Už jen to, že mnoho tematických okruhů obsahuje náměty dětem na základních školách tak vzdálené a nepochopitelné! Jak obtížné a ve vymezeném čase nereálné je dotknout se všeho! Jak nesmyslné je dostat všemu a jak krátkozraké je zapracovat všechno do ŠVP. Všechno znamená ve školním prostředí nic. A proč by kvůli tomuhle „nic“ učitelé a žáci mrhali energií a časem? Vybrat si – to je cesta k úspěchu. Vybrat si a nebát se toho, kdo přijde s visačkou „Kontrola“. Učit a vyučovat totiž není totéž a předat něco žákům pořádně a s oboustranným pocitem užitečnosti je víc než ohýbat učitelský hřbet před papíry. A tak jsme diskutovali, posuzovali, vybírali, hledali a nacházeli nejlepší cesty k úspěšnému zapracování průřezových témat poměrně dlouho. Nemyslíme si, že jsme u konce. Každé tři roky budeme ověřovat jeden model. Pak se zase sejdeme, už chytřejší a zkušenější, abychom porovnávali, hodnotili, navrhovali, hledali a nacházeli. Ale to nic. V tom je přece kouzlo učitelské profese, proto jsme si přece toto povolání vybrali, proto jsme své žáky ještě neopustili, proto chodíme do školy rádi.

UKÁZKA REALIZOVANÉ AKTIVITY ZE SADY PRŮŘEZOVÁ TÉMATA PROSTŘEDNICTVÍM DOKUMENTÁRNÍHO FILMU

Redakční poznámka: Sada „Průřezová témata prostřednictvím dokumentárního filmu“ byla poprvé vydána v roce 2007 v rámci vzdělávacího programu JSnŠ. Sada obsahuje 24 dokumentárních filmů na DVD, které svou tematikou pokrývají všechna průřezová témata RVP pro základní školy, a rozsáhlou příručku s doprovodným metodickým materiálem.

FILM: TO VŠECHNO Z LÁSKY*

AKTIVITA: POZOR!

STRÁNKA V PŘÍRUČCE: 237

ŠKOLA: ZŠ Zámecká, Litomyšl

PEDAGOG: Stanislav Švejcar

ROČNÍK: osmý a devátý

POČET ŽÁKŮ: cca 70 (aktivita byla realizována postupně ve třech třídách)

MÍSTO REALIZACE: učebna

REÁLNÝ ČAS: 90 minut (včetně projekce filmu)

PRŮŘEZOVÁ TÉMATA: Osobnostní a sociální výchova

ANOTACE AKTIVITY: Žáci po zhlédnutí filmu vytvářeli ve skupinách nebo jednotlivě plakát upozorňující a zároveň odsuzující domácí násilí.

CÍLE AKTIVITY:

- poznat obsah pojmu domácí násilí
- uvědomit si svůj postoj k problému domácího násilí
- ztvárnit téma pomocí výtvarných technik

PRŮBĚH AKTIVITY:

Film byl promítnut bez jakéhokoliv předchozí komentáře. Po jeho skončení nejprve žáci dostali prostor, aby vyjádřili nahlas emoce, které v nich vyvolal. Poté byli rozděleni do skupin po 4–5 (ve dvou třídách pracovali žáci samostatně). Každá skupina dostala velký arch papíru, barevné fixy a texty o domácím násilí (z učitelské metodiky). Úkolem skupin bylo vytvořit plakát, který upozorňuje na problém domácího násilí a zároveň jej odmítá jako něco v demokratické společnosti zcela nepřipustného. Kromě výše uvedených pomůcek jim mohla dále sloužit učebnice občanské a rodinné výchovy, kterou nakonec většina skupin rovněž využila. Po skončení práce následovala prezentace jednotlivých plakátů a diskuse nad problémem domácího násilí v České republice.

... A TO VŠECHNO Z LÁSKY??

Formy násilí:

- fyzické
- sexuální
- psychologické
- ekonomické
- psychologická izolace

Ješ jedinečná a neopakovatelná
byťt. Jen ty máš právo se rozhodnout.
Víš si svého zrádci.
Víš si své přednosti.
Budeš zodpovědná za své jednání.

u nás 1. příj. poselství

Kolik českých žen se setkalo s domácím násilím?

38% žen ČR zažilo 1 z forem domácího násilí
psychický nátlak a ponižování při tom považuje za násilí 80% žen a jen 69% mužů
ti jsou svědky u 84% případů domácího násilí
ČR považuje 42% obětí fyzické napadení za něco co se prostě stálo.
1% obyvatel ČR je dokonce přesvědčeno že oběťmi dom. násilí se stávají slabé a bojačnické

POZNÁMKA K AKTIVITĚ:

Aktivita měla původně naplňovat obsah průřezového tématu Mediální výchova. Film však byl použit u tématu lidských práv, a proto byl její cíl i obsah záměrně upraven tak, aby naplňoval požadavky Výchovy demokratického občana.

FILM A NÁSLEDNÁ AKTIVITA ROZVÍJÍ PŘEDEVŠÍM TYTO KLÍČOVÉ KOMPETENCE:

- kompetence k učení
- kompetence k řešení problémů
- kompetence komunikativní
- kompetence sociální a personální
- kompetence občanské

DOPORUČENÍ NA ZÁVĚR – MOŽNÁ ÚSKALÍ:

Ukázalo se mi jako velmi důležité pracovat s tématem domácího násilí opatrně, neboť ve třídě může být žák, který byl svědkem nebo přímo obětí domácího násilí. Některé problémy v rodinném soužití tento film také může odkrýt.

/ⁿ Redakční poznámka: Synopse filmu *To všechno z lásky* je uvedena v kapitole *Hodnotili i kolegové a kolegyně ze školy*.

PROJEKTOVÉ DNY U NÁS VE ŠKOLE

Na ZŠ Zámecká v Litomyšli připravujeme projektový den vždy jedenkrát ve školním roce a zaměřujeme ho na určité průřezové téma. Každý žák si předem vybere konkrétní pracovní dílnu podle názvu a stručné anotace a celý den v ní pracuje.

JSnŠ našel uplatnění mimo jiné při realizaci průřezového tématu Výchova v evropských a globálních souvislostech, kdy jsme se dětem snažili přiblížit život na africkém kontinentu a problémy, které obyvatelé této části světa sužují. Například pracovní dílnu zaměřenou na poznání problému HIV/AIDS v Africe jsme postavili celou na aktivitách a projektech JSnŠ. Stejným způsobem lze ale využít materiálů tohoto vzdělávacího programu i při realizaci ostatních průřezových témat – u Multikulturní výchovy či u Výchovy demokratického občana se jejich uplatnění přímo nabízí.

Zpracované metodiky navíc nabízejí rozmanité způsoby práce, takže je možné připravit projektový den tak, aby v něm našlo uplatnění vyhledávání informací, projektové či problémové vyučování, ale i hry zaměřené na osobnostní rozvoj žáků. Až na výjimky jsme neměli potíže žáky takovou činností zaujmout.

MOTIVOVAT, ALE NENUTIT

To je samozřejmě velký problém celého českého (a nejen českého) školství – jak motivovat, přimět, ukázat cestu, směr, kterým by žáci (studenti) měli jít.

Například v případě pilotního roku projektu Kdo jiný? se mi hodně osvědčilo jít cestou atraktivitu – ukázat dětem, že dělají něco, co nikdo před nimi na naší škole ještě nezkusil, že je to něco zcela nového, neznámého, a navíc se budeme učit vlastně společně – žáci i jejich učitel. Zároveň jsem vybral téma, které je jim blízké (ochrana životního prostředí), o kterém slyší v médiích, ve škole a (snad) i v rodině.

Přesto se mi v průběhu projektu ukázalo, že atraktivita tématu byla u žáků až na druhém místě. Projekt Kdo jiný? jim totiž umožnil v lecčems dospět (a jak rádi si žáci hrají na dospělé...). Museli odložit své dětské chování, naučit se vystupovat před dospělými, komunikovat s nimi, a v některých případech dokonce prokázat jistou míru odborného vzdělání. Oni sami si toto všechno začali uvědomovat již během prvních dní, kdy pochopili, že bez důkladné a často detailní přípravy nemohou dosáhnout vytčeného cíle, kterým bylo jednak natočit film o environmentální výchově na škole, jednak pokusit se přimět jejich spolužáky k odpovědnému chování vůči životnímu prostředí. Myslím, že i tohle bylo skvělou motivací, protože žáci začali rozkrývat problémy, do nichž neviděli, setkávali se svými učiteli v úplně jiných situacích a velmi oceňovali (mimo jiné) to, že k nim dospělí přistupovali jako k rovnocenným partnerům, s nimiž navazují dialog na závažné společenské téma. Postupně se také před nimi otevíraly další a další cesty, kterými by mohli jít a svůj projekt vylepšit nebo posunout dál.

Ještě těžší je pak žákům vysvětlit, že práci na projektu jejich občanská angažovanost nekončí a končit nesmí, že to nebyla jen zajímavá práce, kterou udělali, ale že si vyzkoušeli být aktivním občanem a jím by měli zůstat po celý svůj život.

/° Redakční poznámka: **Projekt Kdo jiný?** prostřednictvím audiovizuálních materiálů motivuje a vede mladé lidi k aktivní občanské angažovanosti. Konkrétní audiovizuální materiály (dokumentární filmy, sociální reklamy, apod.) by měly upozornit na problémy a výzvy současného světa a zároveň by se měly stát motivací k vlastní aktivitě žáků.

Při realizaci projektů se mi také vyplatila značná volnost, kterou jsem žákům ke zpracování dal. Nechal jsem je zkrátka realizovat se vlastními nápady a dojít k výsledku cestami, které si sami zvolili. Nechal jsem je poučit se z chyb, které udělali, a jen tu a tam jsem jim pomohl (např. po stránce odborného zpracování některých částí projektu). Sama tato volnost totiž působí jako výborná motivace. Když k tomu přibude i trocha dobrodružství (např. při natáčení filmu), navazování komunikace s neznámými nebo („jen“) dospělými lidmi, má před sebou učitel velký prostor, v němž se může pohybovat.

V případě „dotlačení“ k této formě práce ze strany vyučujícího bych se bál nejen nezájmu o dané téma (úkol), ale především toho, že by takový přístup mohl být demotivující pro jejich budoucí život, mohl by dokonce vést k nesprávným (či přímo špatným) občanským postojům, případně ke lhostejnosti. I když je pravda, že některé žáky je třeba na začátku popostrčit a někdy i práci prohlásit za povinnou, ale to se týká jen některých. (Poznámka redakce: Z realizace projektu Kdo jiný? vyplynulo, že přimět žáky do práce byla nakonec správná cesta. Ti žáci, kterým se nejdříve nechťelo se do projektu zapojit, nakonec připustili, že jsou rádi, že práce byla povinná, neboť je to velmi bavilo a mají pocit, že pro ně byla přínosem.)

ROLE UČITELE

Pokud vezmeme v úvahu vše, co jsem uvedl výše, pak role učitele může vypadat například takto:

1. **Učitel coby odborný poradce, konzultant** – žáci znají téma, jsou jim nabídnuty formy jeho zpracování, ale dál vše záleží na uvážení realizační skupiny. Učitel je odborným garantem, na něhož se žáci mohou kdykoliv obrátit s problémem (na který narazili) nebo s otázkami, na něž nemohou najít odpovědi. Učitel však nechává žákům volnost při realizaci projektu. Teprve během ní žáci poznávají jeho možné výstupy, k nimž následně směřují. Myslím, že tato forma práce je vhodná u skupiny, která je na takový způsob práce zvyklá, dokáže věčně diskutovat a panují v ní vztahy založené na vzájemné úctě a toleranci k jiným postojům či hodnotám.
2. **Učitel jako režisér celého projektu** – učitel žákům sdělí nejen téma, ale vybere také cestu, kterou by chtěl, aby se ubírali. Očekává určitý konkrétní výstup, k němuž od začátku směřuje. Tato forma je výborná, pokud je mezi učitelem a žákem vztah důvěry a pokud je učitel ochoten a schopen diskutovat o připomínkách, které žáci během realizace vysloví.

Určitě bych učitele nestavěl do role striktního kontrolora, protože by to mohlo být demotivující. Zároveň si jsem vědom toho, že (zejména u větší skupiny) nelze dát žákům naprostou volnost. Podle mého názoru je ideální skloubit obě cesty, které výše popisuji; být odborným garantem, který žákům pomůže v těžších situacích, případně v okamžicích, které nemohou sami zvládnout, a na straně druhé musí být učitel občas i režisérem, který do průběhu projektu zasáhne, popostrčí jej určitým směrem apod.

V případě hodnocení žáků je třeba být opatrný. Například občanská angažovanost není písemná práce, kterou žáci denně píšou. Vesměs je to pro ně samotné něco úplně nového, neznámého. Spíše než hodnotit bych proto raději užil slova „motivovat“ – k tomu, aby nejen nyní, během zpracování projektu, ale i v celém svém životě zůstali aktivními občany se zájmem o celospolečenská témata, byť se jich třeba přímo netýkají, případně oni sami nepocítují jejich důsledky...

HODNOTILI I KOLEGOVÉ A KOLEGYNĚ ZE ŠKOLY

Filmy a následné aktivity byly většinou učitelů na ZŠ Zámecká v Litomyšli hodnoceny velmi kladně. Nejvíce učitele oslovily filmy vyvolávající silné emoce (**To všechno z lásky**, **Děti za stanice Leningradská***), které u žáků evokovaly řadu podnětných otázek a učitelé umožnily probírané téma šířeji rozvinout. Dále zaujaly snímky, u nichž bylo možné realizovat dlouhodobější projekt, a v neposlední řadě filmy zaměřené na pravicový extremismus a dodržování lidských práv doma i ve světě. V případě některých učitelů se práce s filmy stala konkrétní součástí jejich tematických plánů.

Práce s dokumentárním filmem ukázala, že je velmi důležité, aby se učitelé s filmem dopředu seznámili a sami ho viděli dříve, než ho v hodině pustí dětem. Nesprávné použití filmů (včetně nevhodného výběru filmu pro konkrétní skupinu žáků) vedlo v ojedinělých případech k nezájmu či přímo odmítavým postojům ze strany žáků. Potvrdilo se nám, že film nelze použít jako záplatu, náhradu za učebnici. Je to jiná – aktivizující – forma vzdělávání a jako s takovou je třeba s ní pracovat. První rok pilotáže** odhalil i některé nedostatky a stereotypy, kterých se učitelé při takové práci dopouštějí, a zároveň poukázal na nutnost dalšího vzdělávání učitelů v této oblasti.

Jako jeden z důležitých aspektů pilotáže během školního roku 2007/2008 se ukázalo to, že se s filmy mnohem lépe pracuje ve třídách, které jsou od počátku k takové práci vedeny. Žáci v takových třídách si na danou formu práce navykli a jsou si vědomi toho, že po každém zhlédnutém filmu bude následovat aktivita, v níž budou uplatňovat své dosavadní vědomosti a dovednosti (i z jiných vyučovacích předmětů), budou přemýšlet nad nastoleným problémem a v řadě případů si své vědomosti dále rozšíří pomocí skupinové práce, projektového vyučování, ale i samostatného vyhledávání informací.

V dalším roce se práce s filmem ještě posunula k lepšímu. Poučili jsme se při výběru filmů z hlediska vhodnosti jejich použití pro jednotlivé třídy a ročníky. Zjistili jsme, že pro žáky, kteří pracují projektovým způsobem (ovšem bez využití audiovizuálních prostředků), je práce s filmem skvělou motivací, novým impulsem k tomu, aby ve výstupu své činnosti dosáhli výborných výsledků.

/* Redakční poznámka: ZŠ Zámecká v Litomyšli byla jedna z pilotních škol, které byly zapojeny do projektu Průřezová témata prostřednictvím dokumentárního filmu, jenž byl realizován v letech 2005–2007 programem JSnŠ.

/° Synopse jednotlivých filmů:

DĚTI ZE STANICE LENINGRADSKÁ

Hanna Polak, Andrzej Celínski / Polsko / 2004 / 35 min.

Podle odhadů se od pádu železné opony v zemích bývalého Sovětského svazu ocitl na ulici jeden až čtyři miliony dětí. Jen v ulicích Moskvy jich v roce 2004 přežívalo přibližně třicet tisíc. Tvůrci dokumentu se soustředili na komunitu dětských bezdomovců živořících moskevské stanici metra Leningradská. Osmiletý Saša, jedenáctiletá Kristýna, třináctiletý Míša či desetiletý Andrej sní o bydlení ve společném domě, většinu dne tráví žebráním či vdechováním výparů z lepidla a v mrazivých nocích se zahřívají u podzemního potrubí s horkou vodou.

Film naleznete v sadě Průřezová témata prostřednictvím dokumentárního filmu.

Průřezová témata: Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického člověka

TO VŠECHNO Z LÁSKY

Tomáš Kudrna / ČR / 2005 / 28 min.

Film režiséra a kameramana Tomáše Kudrny představuje tři paralelní příběhy žen, které se staly obětmi domácího násilí. V intimních výpovědích hovoří Eva, Marcela a Dagmar o svých partnerech, kteří byli zpočátku šarmantní, tolerantní a milí. Vyprávějí, jak se postupně začaly izolovat od kamarádů a přátel a jak je poprvé jejich parter uhodil. Vzpomínají, kam až vedlo tělesné i psychické týrání a jak bylo těžké se ze vztahu vymanit. Stročost záběrů je vyvážena sugestivním nábojem výpovědí, kdy ženy líčí otravné zážitky, při kterých často byly přítomny i jejich děti.

Film naleznete v sadě Průřezová témata prostřednictvím dokumentárního filmu.

Průřezová témata: Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Mediální výchova

FILM: LARRY Z NAŠÍ ULICE***AKTIVITA: STROM PLNÝ LISTŮ, CO BYS UDĚLAL, KDYBY...****STRANA V PŘÍRUČCE: 137****ŠKOLA:** ZŠ Zámecká, Litomyšl**ROČNÍK:** osmý**POČET ŽÁKŮ:** cca 40**PRŮŘEZOVÁ TÉMATA:** Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana

KOMENTÁŘ UČITELE: Děti v obou případech vytvořily svůj strom třídy; v jednom případě aktivita ukázala, že ani po dvou letech není třída nejlepším kolektivem – jedna žákyně nalepila svůj list mimo strom a odůvodnila to tím, že se necítí být součástí koruny stromu.

V druhé třídě žáci ke stromu napsali: „Všichni žijeme na jedné planetě. Ale každý z nás jsme jiný. Všichni si ale musíme pomáhat... Lidé by měli být více ohleduplní, nedívat se na to, jak druzí vypadají, ale jací jsou.“

PŘÍKLADY NEJLEPŠÍCH ODPOVĚDÍ:

„Část bych dala na dětskou nemocnici, část bych věnovala také na zoologickou činnost nebo na záchranu ohrožených zvířat.“

„Nějaké peníze bych dala na opravu a zlepšení našeho rodinného domu.“

„Splnila bych si svůj životní sen a přispěla bych dětem, které nemají co jíst ani pít, pro lidi, co nemají domov a potřebují pomoc.“

FILM: Ó, TY ČERNÝ PTÁČKU***AKTIVITA: PŘÍSLOVÍ****STRANA V PŘÍRUČCE: 169****ŠKOLA:** ZŠ Zámecká, Litomyšl**ROČNÍK:** devátý**POČET ŽÁKŮ:** cca 70 (aktivita byla realizována postupně ve více třídách)**PRŮŘEZOVÉ TÉMA:** Multikulturní výchova

KOMENTÁŘ UČITELE: Součástí práce s filmem byla aktivita zaměřující se na poznání stereotypů a předsudků vůči Romům. Žáci nejprve sdělovali, co se jim vybaví, když se řekne slovo Rom/Cikán. V IX.A a IX.B se objevovaly jak záporné, tak kladné vlastnosti, zkušenosti, postřehy (např. tradice, hudba, nepořádek, krádeže, ale i Janov, rasismus, dokonce i holocaust). V IX.C byla situace složitější. Ačkoliv žáci mají mezi sebou romského spolužáka, kterého do třídního kolektivu bez problémů přijali, uváděli vesměs samá negativa. Většinou se jednalo o to, co žáci slyšeli, viděli nebo četli v médiích.

Po projekci filmu následovala aktivita s romskými příslovími, díky nimž si žáci mohli uvědomit rozmanitost, ale i moudrost romské kultury. Zároveň měli uvést, jaké české přísloví odpovídá romskému.

V závěrečné reflexi žáci diskutovali nad otázkou: Jak byste nyní vyjádřili svůj pohled na Romy?

JAK ŽÁCI POROZUMĚLI ROMSKÝM PŘÍSLOVÍM?**Nikomu neubližuj – bolest, kterou způsobíš, se vrátí do tvého srdce**

— jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá; nedělej druhému to, co nechceš, aby jiný dělal tobě; když někomu ublížíš, jednou se ti ta bolest vrátí; kdo druhému jámu kopá, sám do ní padá

Bůh se projevuje ve všem, jenomže člověk je slepý.

— člověk vidí jenom to, co chce vidět, vůči tomu, co vidět nechce, je slepý; bůh je všude, ale málokdo ho umí vnímat, bůh nám vždycky dává na výběr a neprojeví se přímo

Nesměj se, když druhého bolí srdce.

— nebuď škodolibý

Každý má svou pravdu, ale skutečnou pravdu zná jen bůh.

— hodně lidí má svůj vlastní názor, ale opravdová pravda je jenom jedna; každý si může myslet, že řekl pravdu – ale kdo ví, jestli skutečně řekl pravdu?

S romštinou projdeš celý svět, ale romsky si chleba nekoupíš.

— bílý odsuzuje Roma už jenom podle toho, jak vypadá, a myslí si o něm jenom to špatné

Gádžo považuje Roma za člověka, jenom když ho vidí v dálce.

— bílý považují Roma za člověka jenom tehdy, když ho nevidí; naše nadřazenost

FILM: ČEČENSKÁ UKOLÉBAVKA***AKTIVITA: OSOBNÍ SVOBODA****STRANA V PŘÍRUČCE: 51****ŠKOLA:** ZŠ Zámecká, Litomyšl**ROČNÍK:** devátý**POČET ŽÁKŮ:** cca 70 (aktivita byla realizována postupně ve více třídách)**PRŮŘEZOVÉ TÉMA:** Výchova demokratického člověka

KOMENTÁŘ UČITELE: Film žáky velmi zaujal. Mnozí přiznávali, že vůbec nevěděli, kde Čečensko leží, jaký vztah má k Ruské federaci a že tam docházelo a dochází k takovým konfliktům.

Po ukončení diskuse, která následovala hned po projekci filmu, dostali žáci za úkol přemýšlet nad tématem „pojetí svobody v mém vlastním životě“. Své myšlenky formulovali písemně. Někteří psali, že svoboda je pro ně něco automatického a že to tak berou i ostatní. Někteří se zase odvážili tvrdit, že svoboda je stav, kdy si mohou dělat, co chtějí, a že naše společnost je vlastně o svobodu připravuje např. tím, že musí „nuceně chodit do školy“, kde nemohou kdykoliv cokoliv říci apod. Bylo velmi obtížné některým z nich vysvětlit, že má svoboda končí tam, kde začíná svoboda druhého člověka, a že svoboda má určitá pravidla – že to zkrátka není anarchie. Jiní žáci se ale do filmového příběhu hluboce vcítili a zkusili si uvědomit, jaké by to bylo, kdyby právě na jejich vesnici, na jejich dům, dopadly bomby...

UKÁZKY PRÁCE ŽÁKŮ:**POJETÍ SVOBODY V MÉM VLASTNÍM ŽIVOTĚ**

Každý chce svobodu...

Lidská svoboda. Ne každý člověk může říci, že je svobodný. Nemůže svobodně volit, svobodně se rozhodovat. Musí se podřizovat ostatním ve věcech, na které má odlišný názor. Jediné slůvko, a mohl by se sám označit jako sebevrah a vrah své rodiny. Ale tohle už přece neexistuje. To je minulost. Anebo ne?

Taková nebo hodně podobná vláda ještě skutečně existuje a já jsem ráda, že v takové zemi nežiji. To, že se musí chodit do školy a do práce přece není žádné omezování? Člověk, který žije ve svobodné zemi a sní se svobodně rozhodnout nebo říci vlastní názor, je vlastně takové dítě štěstěny. Ten, kdo není omezován ve svých názorech, by měl být spokojen. Já jsem spokojená, že mohu třeba prohlásit, že některý z našich politiků je blbec a nikdo mi za to nic neudělá. Nezastřelí mě nebo nezatkne. Jinde by za takové právo dali snad cokoliv. Vyjádřit svůj odpor k vládě, svobodně se rozhodnout...

My, kteří jsme se narodili ve svobodných zemích, bychom měli děkovat bohu za tuto možnost žít spokojený život a měli bychom se snažit pomoci těm, kdo takové štěstí nemají a každý den žijí ve strachu, jestli vůbec další ráno otevrou oči.

Dominika Novotná, IX.C

Co je svoboda pro mě? Slovo svoboda pro mě znamená, že každý den můžu chodit do školy, dělat svůj oblíbený sport a projevovat svůj názor, o kterém si myslím, že je správný. Ani si nedovedu představit, že bych žil jako lidé v tomto filmu. Nemohl bych každý den vidět zraněné lidi na ulici a rakety, které mně létají nad hlavou.

Někteří lidé říkají, že nejsou svobodní, ale je důležité si uvědomit a podívat se na jiné lidi, kteří svobodu opravdu nemají a nevědí, co je to mít každý den teplé jídlo a být s kamarády, na kterých nám záleží a je nám s nimi dobře. A hrdinství je se této své svobody vzdát a začít pomáhat lidem, kteří tu opravdovou svobodu potřebují...

Jan Jirmásek, IX.B

Co pro mě znamená svoboda? Myslím si, že každý si svou svobodu představuje jinak. Určitě svoboda z pohledu dítěte se liší od představy svobody dospělého člověka. Já osobně si svobodu představuji tak, že se mohu svobodně vyjadřovat, myslet a v určitých hranicích i dělat, co chci. Vůbec si nedokážu představit, že by mi někdo nařizoval, co si mám myslet a co mám říkat...

Eliška Maršálková, IX.B

Každý z nás bere svobodu jako automatický doplněk života...

Markéta Pavlišová, IX.B

FILM: VOLÁNÍ DUCHŮ***AKTIVITA: UMĚLECKÉ KROUŽKY****STRANA V PŘÍRUČCE: 268****ŠKOLA:** ZŠ Zámecká, Litomyšl**ROČNÍK:** osmý a devátý**POČET ŽÁKŮ:** cca 70 (aktivita realizována postupně ve více třídách)**PRŮŘEZOVÉ TÉMA:** Osobnostní a sociální výchova

KOMENTÁŘ UČITELE: Většina dětí zná země bývalé Jugoslávie jako oblasti, kam v létě jezdí s rodiči na dovolenou. Někteří si možná ani neuvědomí, proč kolem silnic stále stojí rozbořené, ohořelé domy a že v nich před několika lety bydleli lidé jako oni.

Film dětem přiblížil bývalou Jugoslávii jako zemi postiženou jedním z nejhorších evropských konfliktů po druhé světové válce. Ukázal ji nikoli jako zemi krásných pláží, ale jako zemi obrovského lidského utrpení a strádání.

Snímek nebyl použit celý, aby bylo možné stihnout práci, při které si žáci zahráli na filmového kritika, reportéra popisujícího válku, básníka, ale i výtvarníka, který chce zachytit pro nás nepředstavitelnou lidskou bolest. Pokud si zvolili poslední úkol, museli v případě abstraktního obrázku vysvětlit symboliku jednotlivých barev. V 9. ročníku jsme měli řadu výtvarně nadaných žáků (z nichž mnozí budou od září pokračovat studiem na grafických a výtvarných školách), a tak práce na tomto úkolu patřily k těm nejlepším.

/° Synopse jednotlivých filmů:

LARRY Z NAŠÍ ULICE

Alice Elliott / USA / 2001 / 35 min.

Larry Selman je mentálně retardovaný. Ačkoliv sám žije velmi skromně, dokáže každý rok sehnat tisíce dolarů na charitativní účely. Obětavost, s jakou se stará o jiné, přiměla jeho sousedy, aby založili speciální fond na jeho podporu. Larry se tak nemusí bát, co s ním bude, až zemře jeho jediný příbuzný.

Ó, TY ČERNÝ PTÁČKU

Břetislav Rychlík / Česká republika / 1997 / 59 min.

Za druhé světové války vznikly v Protektorátu Čechy a Morava dva nacistické koncentrační tábory určené k likvidaci romské populace. Dokument přináší šokující svědectví o útrapách dvou žen, které věznění přežily. Vypovídá také o znevážení památky mrtvých Romů komunistickým režimem.

ČEČENSKÁ UKOLÉBAVKA

Nino Kirtadze / Francie / 2000 / 57 min.

Pět válečných korespondentů, mezi nimi i česká novinářka Petra Procházková, líčí své osobní prožitky a profesionální zkušenosti z války, která Západ nezajímá.

VOLÁNÍ DUCHŮ

Mandy Jacobson, Carmen Jelincic / USA / 1996 / 63 min.

Hlavními postavami dokumentu o koncentračním táboře Omarská nedaleko bosenského města Prijedor jsou Nusreta Sivačová a Jadranka Cigeljová, které zde byly během války po dva měsíce vystaveny fyzickému a psychickému týrání a opakovaně znásilňovány. Dodnes se s touto traumatickou zkušeností jen obtížně vyrovnávají.

NA CO SI DÁT POZOR

Při práci s audiovizuálními prostředky je třeba vyvarovat se některých chyb, které učitelé občas dělají. Předně je nutné si uvědomit, že práce s dokumentárním filmem neznamená a nesmí znamenat pouze projekci filmu ve třídě. Někteří učitelé se domnívají, že mohou film použít jako „záplatu“ například při suplované hodině, ale neuvědomují si, že se tak dopouštějí jednoho z největších prohřešků proti této formě výuky.

Před samotnou projekcí ve třídě by se měl učitel na film podívat, důkladně se seznámit s tématem, o němž pojednává, a nastudovat aktivity, které chce použít. Taková příprava je sice časově náročnější, ale ve výsledku se nám mnohonásobně vrátí, až uvidíme, jak a s jakým výsledkem žáci pracují. Před projekcí filmu je vhodné použít alespoň jednu krátkou motivační aktivitu, kterou žáky připravíme na téma, s nímž budou dále pracovat. V některých případech je možné tuto část přeskočit a začít přímo projekcí. Může to být u filmů, které mají šokovat, vtáhnout nepřipraveného žáka do děje, aby byly jeho pozdější reakce na film co nejvíce bezprostřední. Sám jsem tento způsob práce několikrát použil.

Velmi obezřetně bychom měli zvažovat výběr filmu a aktivity pro konkrétní ročník, ale i třídu. U žáků, kteří nemají s touto formou výuky žádné zkušenosti, doporučuji začít například filmem, který vyvolává silné emoce. Emoce totiž působí jako výrazný motivační faktor, s nímž je možné dále pracovat. Stejně tak je vhodné u takových žáků používat nejprve kratší aktivity; do dlouhodobějších projektů je lepší se pouštět až poté, co se třída s takovou prací více seznámí.

Z vlastní zkušenosti vím, že je dobré dát žákům při práci na aktivitách a projektech spojených s filmem větší volnost. Nesnažme se jim vše naservírovat. Pokud neznají některé informace, jsme tu proto, abychom jim ukázali cesty, kterými mohou tyto informace získat, ne proto, abychom jim je rovnou prozradili. Připravme se na tuto možnost tak, že do třídy přineseme různé encyklopedie či jiné materiály, v nichž žáci mohou hledat odpovědi na své otázky. Je-li to možné, umožňme jim přístup k internetu. Buďme připraveni pomoci (ukázat na správnou knihu, sdělit internetovou adresu), ale nechme žáky, ať se snaží dojít k cíli svou vlastní pílí. Koneckonců velmi často pracují ve skupinách a měli by se učit navzájem si pomoci a poradit. Někdy je k tomu stačí jen maličko navést.

A ještě jedno doporučení: nenechte se odradit prvotním neúspěchem. Velmi často se stává, že při první práci s filmem nereagují žáci předem očekávaným způsobem. Může to být tím, co uvádím výše, ale i námi samotnými. Ne snad proto, že bychom neuměli učit, ale proto, že při první realizaci určité aktivity nebo projektu i my sami zkoušíme, jak se s ní dá pracovat, na co si dát pozor, čeho se vyvarovat apod. Když použijeme aktivitu nebo projekt podruhé či potřetí, budeme sebejistější a také budeme lépe vědět, čeho konkrétně chceme dosáhnout.

CO DÁL?

Jak se stále více učíme s filmy a projekty pracovat, docházíme k poznání, že by bylo vhodné tuto činnost rozvinout i do dalších oblastí. Mám tím na mysli především vlastní angažovanost dětí při řešení různých problémů kolem nich, při níž by se ještě více učily odpovědnosti za svět, v němž žijí a v němž jednou budou žít také jejich děti.

Postupně jsme proto zařazovali do výuky projekty, které k této angažovanosti vybízely. Prvním z nich byla sbírka Postavme školu v Africe spojená s celodenním projektovým dnem, během něhož jsme se zejména žákům 2. stupně snažili odhalit různé aspekty života na černém kontinentě.

V průběhu školního roku 2008/2009 se skupinka žáků 9. ročníku zapojila do projektu Kdo jiný?, v jehož rámci sledovala, jak naše škola přistupuje k ochraně životního prostředí prostřednictvím třídění odpadu. Žáci si nejprve na toto téma připravili rozhovory s ředitelem školy a učitelkou přírodopisu, které zaznamenali na videokameru. Pak vyrazili do tříd na prvním i druhém stupni, aby se na vlastní oči přesvědčili, jak je někdy obtížné žákům vysvětlit, do které nádoby patří jen plast a do které jen papír a nic jiného (škola zakoupila do každé učebny nádoby na tříděný odpad – papír a plast). K našemu společnému překvapení zjistili, že s tříděním odpadu mají větší problém žáci druhého stupně. Proto si připravili jednu vyučovací hodinu zaměřenou na základní informace o třídění odpadu a vydali se za svými spolužáky do 7. tříd, kteří se v té době v hodinách výchovy k občanství věnovali globálním problémům.

Právě z této části měli žáci největší obavy, ale zvládli ji velmi dobře. Začali malým kvízem, do něhož zařadili otázky typu: Kdy a v které zemi byl vyroben první nápojový karton? Víš, k čemu se dále využívá papírový odpad? apod. Součástí kvízu byly také otázky zjišťující, zda žáci ví, co všechno mohou vhodit do kontejneru určeného pro papír, sklo nebo plast.

Výstupem celého projektu byl přibližně čtvrt hodinový filmový dokument, který se nám podařilo z nasbíraného materiálu sestříhat. Práce, kterou žáci odvedli ve svém volném čase, je navíc velice bavila a zajímala. Z pedagogického hlediska za velký přínos považuji – kromě získání konkrétních informací o třídění odpadu – především rozvoj komunikativní, sociální a personální kompetence. Žáci si museli samostatně poradit se situacemi, které do té chvíle neznali, a hlavně překonat ostych při vstupu do ředitelny školy s videokamerou v ruce a s otázkami mířenými na ředitele školy. Také se museli vypořádat s obavami z toho, jak je přijmou jejich mladší spolužáci, když se rozhodli odučit si u nich jednu vyučovací hodinu. Jejich přítomnost ve třídě se nakonec ukázala jako velice užitečná pro lepší motivaci žáků, ale také pro to, aby si tito žáci uvědomili, že ochrana životního prostředí opravdu není záležitostí učebnic, několika internetových článků nebo snad večerních zpráv v televizi.

Do budoucna bychom se chtěli na tuto část práce ještě více zaměřit. Samozřejmě pro nás bude dále nejdůležitější jít cestou předávání informací, cestou diskuse nad problémy, které jsou v naší společnosti buď tabu, nebo máme pocit, že se „nás netýkají“, a nemáme zájem se jimi zabývat. Zároveň však uvažujeme o tom, že by nebylo špatné zkusit děti do řešení celospolečenských problémů více vtáhnout.

HODNOCENÍ NAŠICH ŽÁKŮ

Žáci filmy hodnotili během školního roku 2007/2008 (vesměs velmi kladně), poté byli vyzváni k vyplnění evaluačního dotazníku připraveného učitelem, jehož otázky jsou uvedeny v ukázce dotazníků níže.

Z uvedeného dotazníku vyplývá, že žáci práci s dokumentárním filmem hodnotí jako velmi kladnou nebo kladnou, v jednotlivých případech pak k práci zaujímají neutrální stanovisko. V žádném z dotazníků se však neobjevilo záporné, nebo dokonce zcela záporné hodnocení a většina žáků by uvítala častější zařazování filmů do výuky. V případě 8. ročníku je sice procento těch, kteří by chtěli v hodinách ještě více pracovat s filmem, o něco nižší, je to dáno ale skutečně častým zařazováním filmů do vyučování, kdy se potenciál ještě častějšího uplatnění dokumentu značně snižuje.

V druhém pololetí školního roku 2008/2009 byl žákům tří tříd 9. ročníku rozdán další evaluační dotazník (jeho obsah je uveden v ukázce dotazníků níže).

Z uvedených dotazníků je jasně patrné, že žáci nejraději pracují formou skupinové nebo projektové činnosti. Velmi mě při vyhodnocování překvapilo, že si na práci s filmem nejvíce cení toho, jak se učí odpovědnosti za okolní svět a také nebýt lhostejní k tomu, co se jich bezprostředně netýká (výjimkou je IX.A, která však s programem JSnŠ přišla výrazněji do styku právě až v 9. ročníku). Dalším (a pro mě opět překvapivým) zjištěním bylo, že žáci 9. tříd již filmy nehodnotili jen z hlediska „atraktivnosti“ (rozumějte – film, který je hodně emotivní, rychle zaujme a je pak dobrou motivací pro další práci), ale z pohledu témat, která nabízí.

Ve všech třech třídách byla nejlépe hodnocena práce s filmy zpracovávajícími problém chudoby. Domnívám se, že je to ze dvou důvodů. Předně zde působí fakt, že většina dětí problém chudoby už z různých pohledů probírala v předchozích letech. Dále proto, že téma chudoby bylo několikahodinovým projektem, v němž žáci postupně odkrývali různé stránky tohoto problému, mohli při něm uplatnit řadu svých znalostí a zkušeností s podobnou prací z minulých let a nakonec dostali velký prostor prezentovat své vlastní výstupy, což zejména žáci IX.A hodnotili velmi kladně a také jejich prezentace byla ze všech tříd nejlepší.

Dotazník pro žáky 9. ročníku

Dominika Novotná

Blížíme se pomalu ke konci našeho společného setkávání, a to nejen v hodinách občanské výchovy. Proto je čas ohlédnout se za tím, co jsme společně prožili a s čím jsme se v hodině občanky seznámili.

- 1) Které téma tě za celé čtyři roky občanské výchovy zaujalo nejvíce a proč?
HIV a AIDS. Je důležité dozvědět se o této nemoci co nejvíce a předejít jí. Bylo zajímavé, když lidé je už nakazeny.
- 2) Pracovali jste celou řadou metod, která ti vyhovovala nejvíce?
  - a) skupinová práce, kde jsme si skupiny vytvořili sami
  - b) skupinová práce, kde nás do skupin rozdělil učitel
  - c) tvorba projektů (nejlépe několikahodinových)
  - ☒ d) samostatná práce s vyhledáváním informací
- 3) Často jste také pracovali s filmem, zejména tím dokumentárním. Za nejvíce přínosné při této práci považují:
  - a) dozvěděli jsme se informace, které nejsou v učebnici a také se o nich příliš nemluví v médiích
  - b) naučili jsme se formulovat svoje myšlenky a otevřeně je projevovat před ostatními při diskuzi, závěrečné reflexi či prezentaci práce
  - ☒ c) učili jsme se odpovědnosti za svět, v němž žijeme a učili jsme se nebyť lhostejní k tomu, co se děje na druhém konci světa
- 4) Který z filmů, které jsme si pouštěli v tomto roce, tě zaujal nejvíce?
  - ☒ a) Film k chudobě: Děti v otroctví, Studenti z Pumwani, Lakšmí a já, Dílna hraček
  - b) Barma – utajená válka
  - c) Kubánské jaro
- 5) Který film tě za ty necelé čtyři roky zaujal nejvíce a čím?

filmy o tématu na chudobu a život v jiných kulturách / protože je dobré, aby si lidé rozešli, co se děje jinde na světě

Dotazník pro žáky 9. ročníku

Ženitana Hlávová

Blížíme se pomalu ke konci našeho společného setkávání, a to nejen v hodinách občanské výchovy. Proto je čas ohlédnout se za tím, co jsme společně prožili a s čím jsme se v hodině občanky seznámili.

- 1) Které téma tě za celé čtyři roky občanské výchovy zaujalo nejvíce a proč?
člověk jako osobnost, chudoba, války, lidská práva ve světě.
- 2) Pracovali jste celou řadou metod, která ti vyhovovala nejvíce?
  - ☒ a) skupinová práce, kde jsme si skupiny vytvořili sami
  - b) skupinová práce, kde nás do skupin rozdělil učitel
  - c) tvorba projektů (nejlépe několikahodinových)
  - d) samostatná práce s vyhledáváním informací
- 3) Často jste také pracovali s filmem, zejména tím dokumentárním. Za nejvíce přínosné při této práci považují:
  - ☒ a) dozvěděli jsme se informace, které nejsou v učebnici a také se o nich příliš nemluví v médiích
  - b) naučili jsme se formulovat svoje myšlenky a otevřeně je projevovat před ostatními při diskuzi, závěrečné reflexi či prezentaci práce
  - ☒ c) učili jsme se odpovědnosti za svět, v němž žijeme a učili jsme se nebyť lhostejní k tomu, co se děje na druhém konci světa
- 4) Který z filmů, které jsme si pouštěli v tomto roce, tě zaujal nejvíce?
  - a) Film k chudobě: Děti v otroctví, Studenti z Pumwani, Lakšmí a já, Dílna hraček
  - b) Barma – utajená válka
  - c) Kubánské jaro
  - ☒ d) *2000 let*
- 5) Který film tě za ty necelé čtyři roky zaujal nejvíce a čím?

2000 let - protože VŠECHNO!!! Jak lidé museli mluvit trpět.
(1000-letí - sužovat)

Jsem rozhodně pro využívání dokumentárního filmu ve výuce. Myslím si, že je potom výuka pro žáky pestřejší a více pochopí skutečnost. Domnívám se, že je více pozitiv. Někdy je kruté si u některých filmů připustit, že to, co vidíme, je realita, ale myslím si, že si ji leckdy díky filmu správně uvědomíme. Asi taková práce nebaví všechny, ale většinu ano.

Vždy ještě dlouho po zhlédnutí filmu o jeho obsahu přemýšlím. Např. o chudých lidech – je mi jich líto, ale uvědomuji si taky, že my jsme oproti nim na tom mnohem lépe.

Učitel nedovede vždycky přesně říci (popsat), co se kde děje. Myslím, že člověk to musí vidět na vlastní oči, nejen slyšet. Nejdříve by nás však měli seznámit s tím, co uvidíme. Poté hlavně o obsahu mluvit, to je totiž důležité. Měli by nechat na každém, jaký má názor, i když je třeba hloupý. A to si myslím, že naši pedagogové dělají.

Pavína Kašparová (IX.A)

Někdy jsou filmy dlouhé a je těžké se soustředit a vnímat vše, co se ve filmu děje. Ale zase se více dozvíme a je to příjemnější než celou hodinu psát... Když mě to téma zajímá, tak se zeptám svého otce na jeho názor, a někdy i jiných dospělých. Učitelům bych doporučil, aby používali filmy s dabingem, protože u titulků je to někdy divně vyjádřeno (vysvětleno).

Jiří Kuchta (IX.A)

Někdy nerozumím názvům a slovům, které se ve filmu říkají... Když jsme se dívali na film o válce v Jugoslávii, donutilo mě to přemýšlet o tom a zeptat se na toto téma svých rodičů. Učitelům bych poradila, aby téma filmu ještě více rozvedli. Aby si o tom s námi povídali a ptali se, jaký máme názor.

Barbora Šteflová (VIII.A)

Chtěla bych, abychom si mohli vybrat z filmů, které nám učitelé pustí. Aby to bylo zajímavé a zaujalo nás to.

Pavína Švrábová (VIII.B)

JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH V LITOMYŠLI V ČÍSLECH

Ve školním roce 2007/2008 bylo na ZŠ Zámecká v Litomyšli použito celkem 85 filmů, a v roce 2008/2009 dokonce 90 filmů z programu JSnŠ. U většiny z nich byla zároveň použita alespoň jedna aktivita nebo projekt, které uvedené téma dále rozvíjely a přispěly tak k naplnění některých klíčových kompetencí daných RVP ZV.

Filmy byly používány pouze na 2. stupni, 1. stupeň se do projektu nepodařilo zapojit. Nejčastěji se jednalo o 6., 8. a 9. ročník v předmětu výchova k občanství (resp. občanská a rodinná výchova). Skladba učiva 7. ročníku nedávala pro využití stávajících filmů tak velký prostor.

ŠKOLNÍ ROK	2007/2008	2008/2009
ČETNOST VYUŽÍVÁNÍ DOKUMENTÁRNÍCH FILMŮ	85	90
POČET REALIZOVANÝCH AKTIVIT/PROJEKTŮ (MINIMÁLNĚ)	85	90
POČET TŘÍD, VE KTERÝCH BYLY PROMÍTNUTY FILMY	10	11
POČET TŘÍD VE ŠKOLE	20	21
CELKOVÝ POČET ŽÁKŮ, KTERÍ FILMY ZHLÉDLI	230	250

REAKCE PEDAGOGŮ Z JINÝCH ŠKOL

MGR. EVA VAŇKÁTOVÁ

(ZŠ Vachkova 630, Praha 10 – Uhřetěves):

Celý projekt Průřezová témata prostřednictvím dokumentárního filmu* je zaměřen především na hodnoty a postoje žáků, a to zejména na jejich formování a upevňování těch pozitivních. Díky filmům a následným reflexím i aktivitám naši žáci více chápou osudy aktérů a věří dané problematice. Navíc jsou nenásilnou formou nuceni o daných problémech přemýšlet, hledat možná řešení, což je vede k větší samostatnosti a schopnosti skupinové spolupráce. Pravda, pro mě jako pro učitele znamená tato forma výuky určitě časově i psychicky náročnější přípravu na hodiny, na druhou stranu v samotných hodinách už jen koordinuji činnost žáků a vyhodnocení je taky na žácích samotných. Rozhodně takové projekty podporuji, protože jejich smyslem není počet jedniček na vysvědčení, ale výchova člověka uplatnitelného ve společnosti.

ING. VLADIMÍR POSPÍŠIL

(ZŠ Karla Vokáče, Strašice):

V naší škole se sada Průřezová témata prostřednictvím dokumentárního filmu ujala a my jsme ji plně využívali. Vzhledem k tomu, že působím jako ICT metodik, připravil jsem pro ostatní kolegy a kolegyně tříhodinový workshop, jak tuto sadu využívat ve výuce, jak se na témata připravit a jak je hodnotit. Využil jsem školení, kterého jsem se zúčastnil, včetně návodů a metod programu JSnŠ. Kolegové pochopili, že příprava je náročná, ale většina se toho nebála a pracovala velmi dobře s jednotlivými filmy. V naší škole tedy vše probíhalo velmi dobře. V průběhu celého roku jsem všem pomáhal s přípravou a realizací průřezových témat.

V každém případě jsem ostatním tuto sadu doporučil pro výuku, protože je to velmi dobře zpracovaný způsob práce a metodický postup si každý může upravit podle vlastních možností a podmínek školy.

EVA BERANOVÁ

(ZŠ Klatovy):

Závažným problémem je pro nás především délka filmů. Jsme schopni využívat téměř výhradně filmy kratší (kolem dvaceti minut).

/* Redakční poznámka: Projekt Průřezová témata prostřednictvím dokumentárního filmu byl realizován v letech 2005–2007 vzdělávacím programem JSnŠ a v rámci tohoto projektu vznikla sada Průřezová témata prostřednictvím dokumentárního filmu.

M. BAKALOVÁ**(ZŠ TGM, Písek):**

Filmy zpravidla zabírají téměř celý čas vyučovací hodiny, a tak mám problém se zařazováním diskusí se zpětnou vazbou a rozbořem tématu (někdy ano, někdy ne), což mě někdy velmi mrzí, protože děti by si chtěly o tom povídat (rozdíly v kolektivech!).

MARCELA DEJDAŘOVÁ**(Gymnázium Kojetín):**

Za „top“ sady Průřezová témata ale považuji (alespoň podle dopadu na žáky) film Děti ze stanice Leningradská. Na jedné straně naprosto šílený dokument, který je těžké sledovat bez emocí i poněkoli-
likáté, ale na druhou stranu něco fantastického, co musí diváky zasáhnout, ať chtějí, nebo ne. Využily
jsme jej s kolegyní-ruštinářkou v hodinách u nejvyšších ročníků (septima, oktáva, 3. a 4. ročník).
Mladším bychom snad ani neměly odvahu jej pustit. Dotazy žáků v podstatě kopírovaly ty vzorové – je
vidět, že jsou zpracovány k filmu naprosto dokonale.

Začaly jsme nejdřív takovou ne příliš dlouhou motivací, aby se zamysleli nad životní úrovní
vlastních rodin, nad svými přáními a plány do budoucna a pak teprve jsme pustily film. Během filmu
i po něm bylo ticho.

Taky na filmu oceňujeme skvělou jazykovou verzi (to, když pomineme obsah). Nebo spíš naopak:
autentičnost jazyka, kterému žáci dobře rozuměli, podtrhovala věrohodnost dokumentu.

Filmy budeme v dalším školním roce zcela určitě využívat. I ty další. Budeme muset pouze dávat
pozor na možné zastarávání informací.

MARKÉTA KŘÍČKOVÁ**(Střední odborná škola, Ústí nad Labem):**

Učitelům bych doporučila nejprve dětem nastínit, o čem film či problematika je, poté ho zhlédnout
a pak pracovat na tématu. Někdy je zapotřebí film kouskovat – vysvětlovat uváděné jevy ihned při
projekci. Vždycky by ale měla po filmu následovat aktivita. Po určitých filmech musíte děti nechat vy-
dechnout. Jsou příliš zasažené a musí dostat čas na strávení filmu. Další aktivita je možná až po tomto
čase.

REAKCE A NÁZORY ŽÁKŮ Z JINÝCH ŠKOL

MARTINA TESAŘOVÁ

(Gymnázium Na Pražačce, Praha)

Dokumentární film mě osobně dále motivuje. Pokud na mě film totiž zapůsobí, mám potřebu to v sobě zpracovat, takže se sháním po informacích. A diskuse mě vždycky zajímala, z ní se člověk dozví úplně nejvíc, protože probíhá přímo po skončení filmu. Připadá mi nejbližší, ale není jednoduché ji dobře vést.

Film pomůže navodit prostor pro diskusi nebo motivuje, aby si lidé našli další věci o tématu. A tohle pak člověk nezapomene, co si najde, promyslí, vysloví sám. A k tomu se film hodí.

Pokud se učitel rozhodne použít jako rozšiřující materiál dokumentární film, musí přesně vědět, proč ho chce promítnout. Příprava k filmu může být i dost náročná, ale taková hodina se podle mě vyplatí. Aby se nestávalo, že filmem se zaplácně hodina a nikdo z toho nic nemá.

MILENA LIČKOVÁ

(Ist International school of Ostrava, Ostrava):

Před spuštěním filmu by nás však učitel měl informovat o tématu a mohli bychom prodiskutovat názory. Pak pustit film a po něm znova diskutovat. Může se totiž stát, že se názor po filmu změní.

KRISTÝNA JEŘÁBKOVÁ

(Gymnázium Ludka Pika, Plzeň)

Myslím si, že jeden dobrý dokumentární film je lepší a žáky více osloví než několik hodin, pro žáky nezajímavého, výkladu.

Žák se může lépe vžít do situace, vidí skutečné osoby, skutečné příběhy a osudy. Vidí, že není na zemi sám. Donutí ho přemýšlet o věcech, o kterých se normálně nemluví. Pomocí dokumentárních filmů ve škole si žáci možná uvědomí, že jsou s to něco udělat, že se dějí horší věci, než že jim rodiče nedovolí jít na koncert.

Po zhlédnutí filmu se snažím o danou tematiku více zajímat, rozšiřovat si obzory. Diskutovat s někým jiným. Někdy je to obtížné. Většinou se setkávám s tím, že moji spolužáci nebo vrstevníci se o to příliš nezajímají.

VENCA RAMEŠ*(Biskupské gymnázium, České Budějovice)*

Negativa využívání dokumentárního filmu ve výuce – spousta žáků bere film jen jako příležitost se vykašlat na školu, s čímž se ale nedá nic dělat, taková skupina bude existovat vždycky a vždycky bude obdobně vystupovat vůči jakýmkoliv mimoosnovovým aktivitám.

KLÁRA K.*(Gymnázium Hladnov, Ostrava – Slezská Ostrava)*

Jsem určitě pro využívání dokumentárních filmů ve výuce. Suchá fakta z učebnice nebo časté monotónní vyprávění učitelů nadchne málokoho, film dokáže výuku oživit. Negativem určitě je, že se během hodiny stihne probrat menší tematický okruh, protože dokumenty se většinou věnují konkrétním věcem. Takže pokud by se dokumenty pouštěly ve výuce často, může dojít k nenaplnění školních osnov; ale to už záleží na konkrétním pedagogovi, jak si rozvrhne čas a jak moc proloží klasický styl výuky s promítáním. To se dá také řešit projekcí jen části dokumentu, nemusí zabrat celou hodinu.

Když na vlastní oči vidím např. umírající děti, nenechá mě to chladnou, ptám se, proč já se mám dobře, a oni ne, a mám chuť to bezpráví zastavit a pomoci. Samozřejmě je pohnutí v člověku menší po filmu než po vlastní zkušenosti, ale málokdo má to „štěstí“ vidět či cítit násilí a nespravedlnost v reálu, proto si myslím, že je skvělé pouštět lidem dokumenty. Navíc v mladých je síla, mají ještě chuť bojovat se zažitými stereotypy a tak jsou inspirováni k akci.

Učitelům bych doporučila najít si k danému filmu další informace, protože ne všechny otázky jsou ve filmu zodpovězeny, a i když se studenti neptají, je vhodné něco dodat, upřesnit. Ptát se na názor studentů a snažit se, aby automaticky nepřejali to, co se v dokumentech říká, jako jedinou a nezaměnitelnou pravdu.

PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE Z JINÝCH ŠKOL

Ukázky realizovaných aktivit ze sady Průřezová témata prostřednictvím dokumentárního filmu:

FILM: Ó, TY ČERNÝ PTÁČKU

AKTIVITA: ROMSKÝ HOLOCAUST

STRÁNKA V PŘÍRUČCE: 168

ŠKOLA: ZŠ a MŠ T. G. Masaryka Fulnek, Masarykova 426, 742 45 Fulnek

PEDAGOG: Karla Střílková

ROČNÍK: osmý

POČET ŽÁKŮ: 29

MÍSTO REALIZACE: učebna

REÁLNÝ ČAS: 3 vyučovací hodiny

PRŮŘEZOVÁ TÉMATA: Osobnostní a sociální výchova

ANOTACE AKTIVITY: Po zhlédnutí filmu Ó, ty černý ptáčku (59 minut) žáci výtvarně zpracují téma filmu, kterým je romský holocaust. Žáci pracují ve skupinách a v závěru svou práci prezentují před třídou.

CÍLE AKTIVITY:

- rozvíjet empatii pro bolest a utrpení druhých lidí
- samostatnou aktivitou dojít k poznání problému holocaustu v lidských dějinách
- uvědomit si nebezpečí rasismu a neonacismu

PRŮBĚH AKTIVITY:

Doporučený postup byl v podstatě zachován, ale časová dotace se významně zvýšila. Podle předpokladu příručky by film i následující aktivita měly zabrat asi dvě vyučovací hodiny. Žáci se snažili pečlivě zpracovat téma, samotná prezentace v početné třídě také vyžaduje více času.

EVOKACE TÉMATU: Zeptala jsem se žáků, jestli vědí, co znamená slovo holocaust. O souvislosti s vyvražďováním Židů za druhé světové války věděli v 8. třídě dva žáci, pojem už někdy dříve slyšelo několik dalších žáků, ale vysvětlit ho neuměli, přestože se asi polovina žáků třídy v sedmém ročníku zúčastnila poznávací exkurze do Osvětimi. Souvislost s romským holocaustem jim byla zcela neznámá.

UVĚDOMĚNÍ VÝZNAMU: Zhlédnutí filmu Ó, ty černý ptáčku. Výtvarné zpracování tématu ve skupinách – zachycení pocitů, myšlenek, postřehů z filmu. Během skupinové práce tiše hrála romská hudba, pustila jsem ji až v průběhu aktivity, kdy jsem měla jistotu, že skupiny pracují a je jim jasné, co mají dělat.

REFLEXE: Prezentace práce skupin před třídou. Podmínkou bylo, aby každý z žáků řekl několik vět (ti nejmeně výřečně alespoň 2–3 věty).

POZNÁMKA K AKTIVITĚ:

Tato aktivita, při které se pracuje s filmem, vzbudila zájem u žáků už předem, kdy viděli, že připravují DVD přehrávač. Bylo jim jasné, že nepůjde o klasickou hodinu s knihou, pracovním listem apod.

Během sledování filmu bylo zřejmé, že žáci vědí, kde se ve filmu ocitají, záběry z Březinky jim byly známé (v sedmém ročníku se zúčastnili poznávací exkurze do Osvětimi). Zajímavý byl postřeh a poznámka asi dvou žáků k závěrečným záběrům neonacistů a Miroslava Sládka (jeho jméno je jim dnes už cizí) v parlamentu: „Rasisti!“ – „To je rasista!“

Film sledovali žáci se zájmem, prezentace skupin byly zajímavé, žáci se vzájemně bez problémů poslouchali. Každá skupina přinesla něco nového, přestože základní motivy prací se opakovaly, což pro uvědomění významu vlastně není vůbec špatné.

Žáci se shodli, že nejpůsobivější místo filmu je tam, kde dítě říká matce, že by už chtělo odejít a vrátit se domů.

Problematika romského holocaustu byla zcela nová i pro jednoho romského žáka třídy, který má jinak velice dobrý přehled a je hodně vnímavý.

Domnívám se, že je dobré podobné aktivity zařazovat dříve než v 9. ročníku a nespolehat na to, že v té době se v dějepise vše nejlépe „probere a naučí“.

VÝSTUPY:

Výstupem se staly práce žáků vyvěšené v učebně, kterou navštěvují i žáci ostatních tříd. Dále to byly fotografie prací žáků a záběry z jejich prezentací.

Mladší žáci (7. třída), kteří v učebně v minulých dnech byli, se ptali, co je to za obrázky. Jeden z nich se ptal: „Tam jsme byli vloni, že?“

FILM A NÁSLEDNÁ AKTIVITA ROZVÍJÍ PŘEDEVŠÍM TYTO KLÍČOVÉ KOMPETENCE:

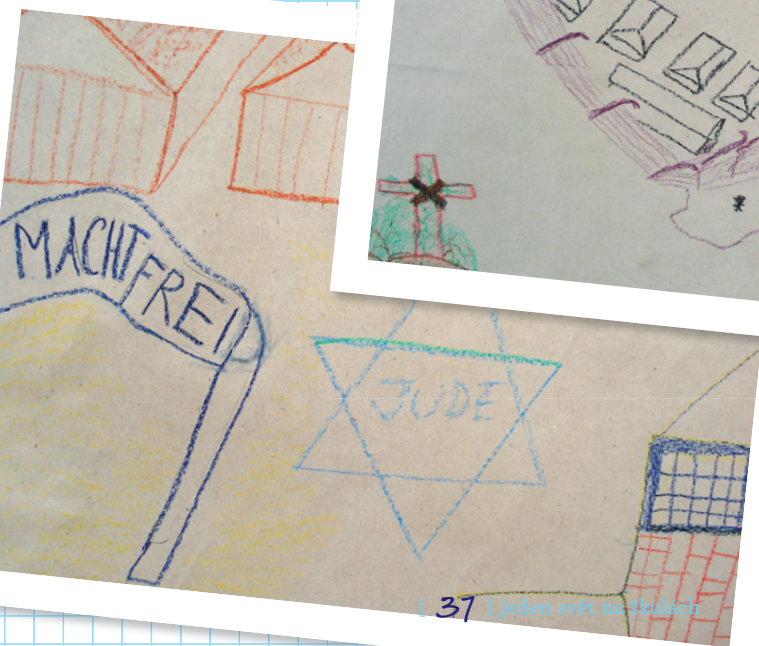
- kompetence komunikativní
- kompetence sociální a personální
- kompetence občanské

DOPORUČENÍ NA ZÁVĚR – MOŽNÁ ÚSKALÍ:

Nutný dostatek času: 3 vyučovací hodiny.

Upozornit žáky, že ve filmu jsou místa, kdy pamětníkům – starým lidem – není dobře rozumět, ale redaktor některé věci zopakuje, proto musí vydržet pozorně sledovat i tato místa filmu (okamžik, kdy starší pán vzpomíná na internační tábor na Moravě, tady by zřejmě byly lepší titulky). Tím upozorněním jsem měla na mysli opravdu důrazné upozornění, protože tato třída je zpravidla netrpělivá, neklidná. Taký rovnou u podobných filmů dopředu upozorním, že není vhodné se smát, je třeba nad tím přemýšlet. Celá aktivita proběhla naprosto bez problémů.

OHLASY ŽÁKŮ:

Film se mi líbil, ta aktivita byla super. Myslím si, že by se něco podobného mohlo dělat i v jiných hodinách.

Nejhorší bylo, když té paní její syn říkal, že má hlad a žízeň. Když si vzpomenu na tu krutost, tak musím dlouho myslet na to, jací to byli chudáci.

Jak to může člověk udělat, někoho zabít a ještě k tomu tak sadisticky.

Bylo mi moc líto těch dětí a lidí. Nechtěla bych zažít válku.

Film byl zajímavý, spolupráce při aktivitě dobrá. Takže ty vyučovací hodiny nebyly až tak nudné. Film byl pěkně zpracovaný, občas mě zranilo.

K tomu kreslení: nejdříve jsme nevěděli, co máme kreslit. Ale potom to přišlo nějak z ničeho nic a už jsme nestíhali kreslit. I když jsem byla v Osvětlini, spoustu věcí jsem nevěděla.

Bylo strašné, že ty koleje vedly až do toho tábora. Nejvíce mě dojala ta písnička, kterou skládali.

Ti lidé, co přežili, mají následky dodnes.

Bylo to příšerné, nepřál bych to nikomu!

Jě mi těch lidí líto, protože s nimi zacházeli jako s odpadem. Prostě hrůza. Nikdy bych to nechtěl zažít.

Bylo to hnusné, držet ty lidi v koncentráku.

Ti lidi, co přežili, musí mít hrozné vzpomínky, to už pak není ani život.

FILM: JOHANNA – Z PEKLA DO RÁJE**AKTIVITA: PĚTILÍSTEK****STRÁNKA V PŘÍRUČCE: 87 (PĚTILÍSTEK STR. 214, TEČKOVANÁ STR. 26)****ŠKOLA:** ZŠ Komenského Unhošť**PEDAGOG:** Barbora Šimová**ROČNÍK:** osmý a devátý**POČET ŽÁKŮ:** 52 (aktivita byla realizována postupně ve třech třídách)**MÍSTO REALIZACE:** učebna s DVD a prostorem pro sezení v kruhu a případné pohybové aktivity**REÁLNÝ ČAS:** dvě vyučovací hodiny + přestávka**PRŮŘEZOVÁ TÉMATA:** Osobnostní a sociální výchova**ANOTACE AKTIVITY:** Zhlédnutí filmu Johanna z pekla do ráje, vytvoření pětilístku, tečkovaná, diskuse.**CÍLE AKTIVITY:**

Pětilístek

- uvědomit si hodnoty lidské individuality
- reflektovat zhlédnutý film

Tečkovaná

- pochopit odlišnosti a sociální vyloučenost
- pochopit princip, na jehož základě se vytváří sociální skupina

PRŮBĚH AKTIVITY:

V osmé třídě jsem před filmem jako úvodní aktivitu zvolila tečkovanou. Žáci stáli se zavřenýma očima v kruhu a čekali, co se bude dít. Nejprve byli netrpěliví a otevírali oči, tak jsem je požádala, aby se postavili směr ven z kruhu. Poté jsem jim zadala úkol, aby vytvořili skupiny podle nějakého logického klíče, aniž promluví. Zezačátku jen tak pokukovali, někteří se posmívali, až jedna slečna začala danou situaci řešit. Někteří se přidali k organizování po vzoru dívky, jiní se nechali s důvěrou přesouvat do skupin. Žáci nevěděli, kolik je skupin, proto ze začátku měl každý naději, že najde „svoji“ skupinu. Žák, který měl jako jediný zlatou barvu, se snažil přidat do skupin, ale po dvou zkouškách, kdy ho poslali dál a nikdo ho „nepřitáhl“ k sobě, to vzdal, sedl si a pozoroval ostatní. Následovala diskuse v kruhu.

Jak se žáci cítili, když otevřeli oči a měli plnit zadaný úkol?

„První bylo – co mám jako dělat? Tak jsem jen koukal, až když mě přitáhla Týna, tak jsem byl v klidu.“

„Viděla jsem Týnu, jak bere Honzu za ruku a ukazuje mu na čelo Petra, tak mi to bylo jasné a začala jsem taky ostatní dávat k sobě.“

„Než jsem se rozkoukala, tak jsem byla přesunuta do skupiny a byla jsem ráda, že nemusím nic dělat.“

Izolovaný jedinec: „Nejdřív jsem se snažil přijít ke skupině a ukázal jsem na čelo, aby kývli, jestli tam patřím, ale dvakrát do mě strčili a nekomunikovali se mnou, tak mě to naštvalo a sednul jsem si.“

Na otázku, zda je možné tento pocit reálně v životě zažít, se spustila sprcha nápadů – postižený člověk, starý člověk, člověk odlišný zjevem – oblékáním, cizinec... Následovalo zhlédnutí filmu a zodpovězení dotazů.

Během filmu se v obou třídách ozývaly poznámky:

„Co to je, ta vypadá...“ „Co je to za oblečení...“ „Vždyť je normální.“ „Je hezká.“
 „Ta její učitelka je blbá.“ „Komu se má asi svěřit?“ „Takhle se taky někdy chovám.“
 „Fuj – ten bordel v pokojíku!“ „Přijď někdy ke mně.“

V osmé třídě jsem film zastavila v místě, než Johanna přešla na další školu a loučila se písni, a pak ještě jednou, než odjela na dovolenou na Mauritius. Ptala jsem se žáků, jak si myslí, že bude její příběh pokračovat. Někdo si myslel, že jakmile přejde na jinou školu, všechno se vyřeší, jiní říkali, že před svými problémy neuteče. Po druhé pauze zazněl i názor, že spáchá sebevraždu nebo se alespoň demonstrativně pořeže. Byly tu i hlasy, že snad přijde někdo, kdo to vyřeší.

Žáky hodně zaujaly problematické otázky: Kdo je vlastně krásný? Kdo je jiný a proč? Já se taky oblékám podobně, jsem proto divná? Najde každý kamarády nebo prostě spřízněné duše? Je pravda, co o mně říkají ostatní?

Během hodiny mohli žáci vyjádřit své pocity výtvarnou formou.

V deváté třídě jsem žákům pustila film, aby si poznamenávali otázky či problémy, které hlavní hrdinka řeší. Nejvíce zastoupena byla slova: šikana, psychologický teror, samota, odlišnost, upozornění na sebe, vztahy. Žáci považovali za nejsilnější pocit nepochopení. Plynule přešli k pocitu omezování osobní svobody. Já jsem reagovala tím, zda to tak chápou všichni – nemůže to být relativní chápání v pubertě.

Vrátili jsme se k filmu a pokusili se napsat své pocity formou pětilístku.

POZNÁMKA K AKTIVITĚ:

Film žáky velmi zaujal, hlavně ta část, kdy je dívka na střední škole, obléká se do černého a revoltuje. Má problémy ve vztazích.

VÝSTUPY:

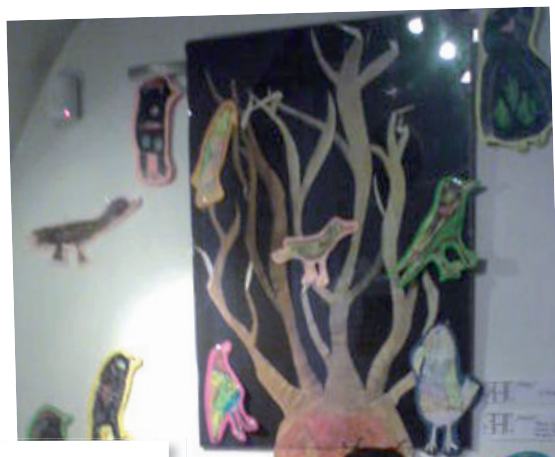
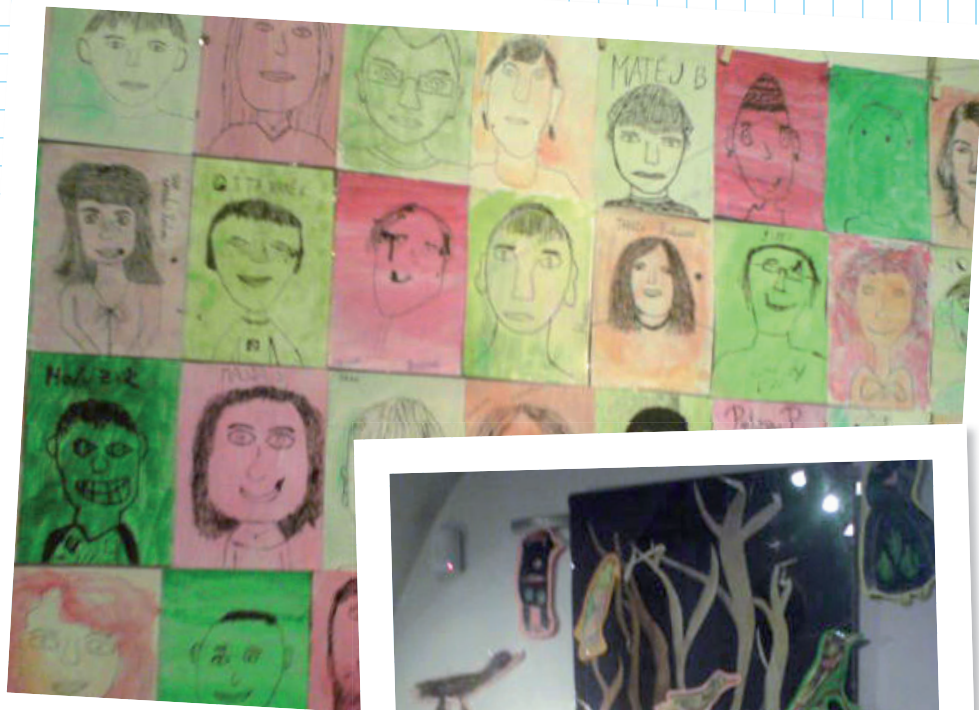
Pětilístek – pro některé žáky je stále problém vyjádřit se touto formou, takže vynechávají některé řádky. Najít výstižné slovo pro své pocity není pro ně jednoduché.

V jedné třídě jsme další hodiny pokračovali v tématu osobní svobody a jejího vnímání žáky samotnými. Graficky ztvárňovali svou roli žáka 9. třídy. Jejich práce byly velmi emotivní, a tak jsem je využila i na následující třídní schůzce. Žáci o tom věděli. Jejich práce byly rozloženy po lavicích a každý rodič měl najít práci svého dítěte. Někdy byly reakce dost rozporuplné a překvapivé, ale vyvolalo to další prostor k individuální diskusi mezi rodiči, mnou a rodiči a posléze i rodiči a žáky.

FILM A NÁSLEDNÁ AKTIVITA ROZVÍJÍ PŘEDEVŠÍM TYTO KLÍČOVÉ KOMPETENCE:

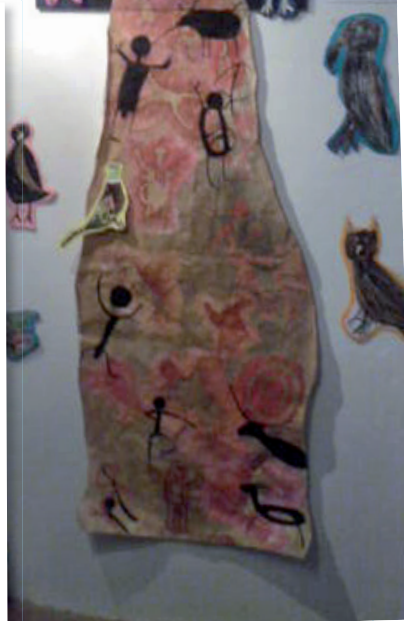
- kompetence komunikativní
- kompetence sociální a personální

Šikana anizma, fobna hra na klavír smutná, vynešování, zlost, barmocni mamila do se škola škola	Šikana nešťastná fobna hra na klavír, apor, dom shach, manovila, rudinina barmocni nešťastný příběh škola dočasný fobný

Šikana statečnými díky HRA NA KLAUIR PIUVÁNI MALOVÁNÍ STRACH SAMOTA NEDOUVĚRA TROUŠIVOST Děti na mi by 421!	Šikana Nešťastná Johanna Hra na klavír Litost, smutek, hesh zmate Dokázala se s tím vyro

DOPORUČENÍ NA ZÁVĚR – MOŽNÁ ÚSKALÍ:

Zkontrolujte si techniku, ať vás nezradí. Film je s titulky, tak je důležité, aby všichni dobře viděli. Z tohoto filmu se dá vytěžit mnoho témat pro následnou práci a diskusi. Pokud je k dispozici jen jedna vyučovací hodina, vyberte si krátký úsek filmu, aby byl prostor pro následnou aktivitu a diskusi. Nebo rozdělte film na sekce, postupně pusťte žákům jednu sekci a řešte daný problém. Na jednom filmu se budete postupně zabývat různými problémy (systém projektu).

Jeden svět na školách

JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH

Člověk v tísni, o. p. s.

Šafaříkova 24, 120 00 Praha 2

www.jedensvetnaskolach.cz

e-mail: skoly@jedensvet.cz

Projekt byl podpořen z dotačního programu MŠMT na podporu vzdělávání
v jazycích národnostních menšin a multikulturní výchovy.

Projekt je financován z fondů Evropské unie. Za obsah publikace nese plnou odpovědnost
společnost Člověk v tísni, názory v ní obsažené nelze interpretovat jako stanovisko donora.